

Czy ubezpieczonemu przysługuje status konsumenta w świetle przepisów kodeksu cywilnego?

Spis treści

- I. Wstęp
- II. Ubezpieczony w umowie ubezpieczenia na życie jako konsument (art. 829 § 2 k.c.)
- III. Obowiązek zapłaty składki ciężący na ubezpieczonym a status ubezpieczonego jako konsumenta
- IV. Artykuł 808 § 5 k.c. a konsumencki status ubezpieczonego
- V. Zgłoszenie szkody albo zawiadomienie o wypadku a konsumencki status ubezpieczonego
- VI. Podsumowanie

Streszczenie

W umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek, obok ubezpieczającego i ubezpieczyciela pojawia się ubezpieczony, który nie jest stroną umowy ubezpieczenia, jednak to jego interes ubezpieczeniowy podlega ochronie z niej wynikającej. Jednocześnie ubezpieczony, którym często jest osoba fizyczna, jest niewątpliwie słabszym podmiotem tak ukształtowanego stosunku ubezpieczenia i powinna obejmować go ochrona konsumencka analogiczna do przysługującej w typowej umowie ubezpieczenia ubezpieczającemu będącemu konsumentem. Z uwagi jednak na to, że ubezpieczony nie jest stroną umowy ubezpieczenia, pojawiają się wątpliwości czy w świetle regulacji przyjętej w polskim kodeksie cywilnym przysługuje mu status konsumenta. Niniejszy artykuł stara się odpowiedzieć na tak postawione pytanie, w głównej mierze opierając się na przyjętych w judykaturze propozycjach i rozwiązaniach.

Słowa kluczowe: konsument; umowa ubezpieczenia; ubezpieczenie na cudzy rachunek; ubezpieczony; ubezpieczający.

JEL: K12, K15

I. Wstęp

Zgodnie z art. 808 § 1 kodeksu cywilnego¹, ubezpieczający może zawrzeć umowę ubezpieczenia na cudzy rachunek. Ponadto, zgodnie ze zdaniem drugim tego przepisu, ubezpieczony może nie być imiennie wskazany w umowie, chyba że jest to konieczne do określenia przedmiotu ubezpieczenia. W przypadku zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek mamy

* Doktorant, Katedra Prawa Gospodarczego i Handlowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki; e-mail: jan.ulanski@oirplodz.pl.

¹ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2018, poz. 1025).

do czynienia z nietypową dla stosunków ubezpieczeniowych sytuacją, gdy w orbicie umowy ubezpieczenia, a w zasadzie – stosunku ubezpieczeniowego, pojawia się, poza stronami umowy ubezpieczenia – ubezpieczycielem i ubezpieczającym, również osoba trzecia niebędąca stroną umowy – ubezpieczony. Ma on przy tym kluczowe znaczenie dla zawartej umowy ubezpieczenia, gdyż to dla ochrony jego interesu ubezpieczeniowego zawarta zostaje umowa ubezpieczenia. Dlatego, to ubezpieczony nierzadko będzie najbardziej zainteresowany, aby podlegać ochronie konsumenckiej analogicznej do ochrony przysługującej ubezpieczającemu będącemu konsumentem w typowej umowie ubezpieczenia.

Powstaje zatem pytanie, czy ubezpieczonemu, który, jak to zostało powyżej wskazane, nie jest stroną umowy ubezpieczenia przysługuje status konsumenta oraz czy jest objęty ochroną konsumencką?

Punktem wyjścia muszą być przepisy definiujące w polskim systemie prawnym pojęcie „konsumenta”. Zgodnie z art. 22¹ k.c. za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Spośród przesłanek uznania za konsumenta w świetle art. 22¹ k.c., niewątpliwie w przypadku ubezpieczenia na cudzy rachunek spełnione może być kryterium podmiotowe wobec ubezpieczonego – nierzadko jest on osobą fizyczną. Zawsze jest spełnione kryterium podmiotowe wobec ubezpieczyciela – jest on przedsiębiorcą. Indywidualnej oceny każdego przypadku będzie wymagało ustalenie czy objęcie ochroną ubezpieczeniową jest z punktu widzenia ubezpieczonego związane czy niezwiązane bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową. Natomiast problematyczne może wydawać się spełnienie kryterium dokonywania czynności prawnej przez ubezpieczonego z ubezpieczycielem. Co do zasady, dla zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, ubezpieczony nie musi dokonywać żadnej czynności prawnej, a umowa zawarta jest między ubezpieczającym i ubezpieczycielem. Ubezpieczony pozostaje zatem osobą trzecią wobec umowy ubezpieczenia. Z uwagi na tę przesłankę należy zgodzić się z B. Gnelą (2013b, s. 41), która w odpowiedzi na pytanie, czy niebędący stroną ubezpieczenia ubezpieczony będący osobą fizyczną może być uznany za konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c., odpowiada, że wykładnia tego przepisu przemawia przeciwko uznaniu podmiotów, które nie dokonują czynności prawnych, za konsumenta.

W uchwale Składu Siedmiu Sędziów SN z 17 listopada 2011 r. wskazano, że osoba poszkodowana przez ubezpieczonego (sprawcę szkody) nie może być uznana za konsumenta usługi ubezpieczeniowej, gdyż nie zawiera umowy². Należy przy tym od razu zaznaczyć, że orzeczenie SN dotyczyło pozycji poszkodowanego występującego przeciwko ubezpieczycielowi z roszczeniami na podstawie umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody, a nie ubezpieczonego. Poszkodowani to oczywiście odrębna od ubezpieczonych kategoria podmiotów pojawiających się w orbicie stosunku ubezpieczenia. Niemniej, w kontekście przyznania statusu konsumenta ich położenie jest o tyle zbliżone, że poszkodowany, jak i co do zasady ubezpieczony nie są stronami umowy ubezpieczenia i nie dokonują czynności prawnej z ubezpieczycielem. Stąd przytoczone orzeczenie daje asumpt do stwierdzenia, że jeżeli chodzi o stanowisko judykatury, można spodziewać się kwestionowania statusu ubezpieczonego jako konsumenta z uwagi na to, że nie dokonuje on czynności prawnej z ubezpieczycielem.

² Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN z 17.11.2011 r., III CZP 5/11 (Legalis nr 381501).

Kwestia przyznania konkretnej osobie statusu konsumenta ze względu na to czy dokonuje czynności prawnej z przedsiębiorcą budzi kontrowersje w doktrynie, gdzie zwraca się uwagę, że odmawianie statusu konsumenta z tego względu w sposób nieusprawiedliwiony zawęża pojęcie „konsumenta”. Jak zwraca uwagę P. Mikłaszewicz (2018, pkt 15), „za redukcjonistyczny należy uznać pogląd SN, wyrażony zresztą *obiter dictum*, że skoro poszkodowany w wypadku komunikacyjnym nie zawiera umowy, a zgłoszenie przez niego roszczenia wobec sprawcy szkody (ubezpieczonego w zakresie odpowiedzialności cywilnej) oraz skorzystanie z *actio directa* wobec ubezpieczyciela nie stanowią czynności prawnej w rozumieniu art. 22¹ k.c. – tym samym ów poszkodowany nie może być uznany za konsumenta usługi ubezpieczeniowej [uchw. SN (7) z 17.11.2011 r., III CZP 5/11, Legalis]. Całościowa, prawidłowa systemowo ocena tej kwestii wymagałaby zbadania, czy mimo braku węzła obligacyjnego między poszkodowanym a ubezpieczycielem poszkodowanemu przysługuje wzmoczona ochrona w stosunkach z ubezpieczycielem z uwagi na jego słabszą pozycję w relacjach z profesjonalistą, a więc status prawny właściwy konsumentom”.

Z kolei B. Gnela (2013a, s. 344) wskazuje wprost na niezgodność definicji konsumenta przyjętej w art. 22¹ k.c. z prawem unijnym i postuluje, aby zrezygnować w niej z pojęcia „czynności prawnej” i „bezpośredniości związku” oraz posłużyć się w ich miejscu „celem działań osoby fizycznej niezwiązanym z jej działalnością gospodarczą”. Zdaniem cytowanej autorki taka zmiana definicji konsumenta doprowadziłaby do jej zgodności z prawem unijnym, a jednocześnie pozwalałaby objąć jej zakresem także beneficjentów umowy ubezpieczenia niebędących stronami tej umowy, lecz będących osobami fizycznymi niedziałającymi w celach związanych z działalnością gospodarczą (Gnela, 2013a, s. 344). Postulat jest uzasadniony, w odniesieniu do ubezpieczonych pojawiający się już wcześniej (np. Orlicki, 2004, s. 211–212.), dotąd jednak nie został uwzględniony przez ustawodawcę, przez co sądy rozstrzygające sprawy indywidualnych ubezpieczonych, jeżeli widzą taką potrzebę, muszą poszukiwać innego uzasadnienia dla objęcia ich ochroną konsumencką.

Dodatkowo, aby wyczyścić przedpole rozważań, należy wskazać, że przepisy szczególne dotyczące umowy ubezpieczenia (zarówno zawarte w kodeksie cywilnym, jak i w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej³) nie zawierają odrębnej definicji konsumenta, w tym odnoszącej się do ubezpieczonego. Zatem analiza czy ubezpieczony ma status konsumenta, musi być dokonywana w świetle ogólnej definicji konsumenta. O czym będzie mowa w dalszej części artykułu, niektóre uregulowania szczególne dotyczące umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, dają asumpt do rozważań o tym czy ubezpieczonemu w pewnych sytuacjach nie będzie przysługiwał status konsumenta.

II. Ubezpieczony w umowie ubezpieczenia na życie jako konsument (art. 829 § 2 k.c.)

Jak to już zostało wskazane, umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek zawierana jest pomiędzy ubezpieczycielem i ubezpieczającym. Ubezpieczony, którego interes ubezpieczeniowy objęty jest ochroną, nie musi być nawet wskazany imiennie w umowie ubezpieczenia (art. 808 § 1 zdanie 2 k.c. stanowi, że ubezpieczony może nie być imiennie wskazany w umowie, chyba że jest to konieczne dla określenia przedmiotu ubezpieczenia). Przyjęty w kodeksie cywilnym podział

³ Ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. 2018, poz. 999).

na ubezpieczenia majątkowe i osobowe wprowadza również w zakresie umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek istotną odmienność. Otóż w odniesieniu do umów ubezpieczenia na życie zawartych na cudzy rachunek, art. 829 § 2 k.c. przewiduje, że odpowiedzialność ubezpieczyciela rozpoczyna się nie wcześniej niż następnego dnia po tym, gdy ubezpieczony oświadczy stronie wskazanej w umowie, że chce skorzystać z zastrzeżenia na jego rzecz ochrony ubezpieczeniowej.

W związku z tym należy przeanalizować, jaki charakter ma oświadczenie ubezpieczonego o chęci skorzystania z ochrony ubezpieczeniowej oraz czy konieczność uzyskania takiego oświadczenia od ubezpieczonego wpływa na jego status jako konsumenta?

Art. 22¹ k.c. mówi o „dokonaniu czynności prawnej z przedsiębiorcą”. Zgodnie z definicją A. Woltera (1972, s. 230.) „czynność prawna to stan faktyczny, w skład którego wchodzi co najmniej jedno oświadczenie woli, zmierzające do ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku cywilnoprawnego, z którym to stanem faktycznym ustawa wiąże skutki prawne nie tylko wyrażone w oświadczeniu woli, lecz także oświadczeniem tym nie objęte, a wynikające z ustawy, zasad współżycia społecznego lub ustalonych zwyczajów”. Jest to klasyczna definicja czynności prawnej, nadal aktualna i akceptowana⁴. W jednej z nowszych publikacji czynność prawną definiuje się jako działanie podmiotów prawa cywilnego dokonujących tej czynności, polegające co najmniej na złożeniu oświadczenia woli, zmierzające do wywołania skutków prawnych, które prawo materialne uważa za zamierzone przez te podmioty (Grykiel, 2016, pkt 3). Na czynność prawną składają się oświadczenia woli. Z. Radwański (2015, s. 220) uznaje, że jedynym koniecznym elementem każdej czynności prawnej, jest oświadczenie woli. M. Wojewoda (2014) definiuje oświadczenie woli jako „każde zachowanie podmiotu dokonującego czynności, które ujawnia jego wolę w sposób dostateczny”. W odniesieniu do pojęcia „dokonuje czynności prawnej” zawartego w art. 22¹ k.c. T. Pajor (2014) wskazał, że z różnych możliwych sformułowań ustawodawca wybrał najogólniejsze, przy czym cytowany autor aprobuje takie podejście z uwagi na to, że zapobiega ono ewentualnym trudnościom przy kwalifikowaniu danej osoby jako konsumenta, w sytuacji gdy dokonuje ona jednostronnej czynności prawnej. Biorąc powyższe pod uwagę, należy uznać, że oświadczenie ubezpieczonego, iż chce skorzystać z zastrzeżonej na jego rzecz ochrony ubezpieczeniowej jest czynnością prawną. Oświadczenie ubezpieczonego wywołuje skutek w postaci objęcia go, a w zasadzie – powstania ochrony ubezpieczeniowej dotyczącej jego życia.

Wśród czynności prawnych wyróżnia się czynności prawne jednostronne, dwustronne i wielostronne. Przy czynności prawnej jednostronnej wystarczające jest złożenie oświadczenia woli przez jedną ze stron, bez konieczności podjęcia działań przez inne podmioty prawa cywilnego. W przypadku oświadczenia, o którym mowa w art. 829 § 2 k.c. będziemy mieli do czynienia z jednostronną czynnością prawną. Dalej, będzie to czynność konsensualna. W przypadku oświadczenia, o którym mowa w art. 829 § 2 k.c., do elementów przedmiotowo istotnych czynności prawnej zaliczymy zgodę na skorzystanie z ochrony ubezpieczeniowej zastrzeżonej na rzecz ubezpieczonego oraz wysokość sumy ubezpieczenia. Jak wskazał M. Fras (2015, s. 176), uprawnienie osoby trzeciej do złożenia oświadczenia o tym, że chce skorzystać z zastrzeżenia na jej rzecz ochrony ubezpieczeniowej, podobnie jak uprawnienie do złożenia oświadczenia o tym, że chce przyznać jej korzyść odrzucić, ma charakter uprawnienia kształtującego.

⁴ Za konkurencyjną definicję do A. Woltera uznaje się definicję zaproponowaną przez Z. Radwańskiego – czynności prawnej jako czynności konwencjonalnej (por. Pyziak-Szafnicka, 2014).

Dla podsumowania tego fragmentu rozważań można przytoczyć uzasadnienie wyroku SN z dnia 16 kwietnia 2015 r.: „w myśl art. 22¹ k.c. dla uzyskania statusu konsumenta wystarczające jest dokonanie jednostronnej czynności prawnej, za którą to czynność Sąd Najwyższy w obecnym składzie uznaje złożenie oświadczenia woli, o którym mowa w art. 829 § 2 k.c.”⁵.

Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że w stanie faktycznym sprawy, której dotyczyło cytowane orzeczenie SN, ubezpieczony oświadczenie, o którym mowa w art. 829 § 2 k.c., składał wobec ubezpieczającego. Jednak zdaniem Sądu pojęcie konsumenta w umowach ubezpieczenia na życie na cudzy rachunek nie powinno zależeć od tego, której stronie umowy ubezpieczenia konsument złoży wymagane na mocy art. 829 § 2 k.c. oświadczenie woli, tym bardziej że przepis ten nie wymaga złożenia tego oświadczenia ubezpieczycielowi. To ostatnie budzi pewne wątpliwości, gdyż nie art. 829 § 2 k.c. precyzuje kto jest, a kto nie konsumentem, a art. 22¹ k.c. Jednym z elementów definicji konsumenta jest dokonanie z przedsiębiorcą czynności prawnej, przy czym osoba fizyczna staje się konsumentem w relacji z tym przedsiębiorcą, z którym tej czynności dokonała. Czy zatem uprawnione jest stwierdzenie, że ubezpieczony jest konsumentem wobec ubezpieczyciela, skoro dokonał czynności prawnej wobec ubezpieczającego? Ponadto, to przedsiębiorca ma być stroną albo adresatem dokonanej przez osobę fizyczną czynności prawnej. O ile w sytuacji, gdy ubezpieczającym jest również przedsiębiorca, można przyjąć, że ubezpieczony nadal będzie miał status konsumenta, o tyle jeżeli ubezpieczającym i adresatem oświadczenia ubezpieczonego będzie osoba fizyczna nie będąca przedsiębiorcą, można mieć wątpliwości czy ubezpieczonemu nadal będzie przysługiwał status konsumenta (przy czym będą to przypadki rzadkie w praktyce).

Ubezpieczony będzie miał status konsumenta z pewnością w przypadku, gdy adresatem jego oświadczenie woli będzie ubezpieczyciel oraz ubezpieczający będący przedsiębiorcą. Jeżeli zaś oświadczenie zostanie złożone ubezpieczającemu niebędącemu przedsiębiorcą, mogą pojawić się wątpliwości. Skłaniam się do uznania ubezpieczonego za konsumenta także w takiej sytuacji, a to z uwagi na fakt, że nie powinno się dywersyfikować sytuacji prawnej ubezpieczonego tylko ze względu na to komu złożył oświadczenie o woli objęcia go ochroną ubezpieczeniową, skoro i tak ostatecznie ochronę zapewnia mu ubezpieczyciel będący zawsze przedsiębiorcą.

Na koniec należy podkreślić, że oświadczenie ubezpieczonego wymagane na podstawie art. 829 § 2 k.c. nie jest zgodą na dokonanie czynności prawnej, o której mowa w art. 63 k.c. W tym kontekście odnotowania wymaga zmiana treści przepisu, jaka nastąpiła 17 czerwca 2009 r. Przed nowelizacją art. 829 § 2 k.c. stanowił, że do zawarcia na cudzy rachunek umowy ubezpieczenia na życie konieczna jest uprzednia zgoda ubezpieczonego. Przepis w tym kształcie był krytykowany ze względu na to, że w szczególności w przypadku grupowych umów ubezpieczenia na życie jego dyspozycja nie była możliwa do zrealizowania. Proponowano taką interpretację przepisu, że zgoda mogła być udzielona także *ex post* (Szczepańska, 2008, s. 124.). W poprzednim brzmieniu przepisu, zgoda ubezpieczonego mogła być utożsamiana ze zgodą, o której mowa w art. 63 k.c. Wprowadzona nowelą z 2009 r. zmiana, w wyniku której „zgoda na zawarcie umowy” zastąpiona została „oświadczeniem o skorzystaniu z zastrzeżonej ochrony” wskazuje, że ustawodawca chciał odejść od utożsamiania oświadczenia ubezpieczonego ze zgodą, o której mowa w art. 63 k.c. Jak zauważa M. Orlicki (2016, pkt 9), komentując przepis w obecnym kształcie, ubezpieczony nie wyraża zgody na zawarcia umowy ubezpieczenia na życie, a na objęcia jego samego ochroną

⁵ Wyr. SN z 16.04.2015 r., III SK 42/14, Legalis nr 1245357.

ubezpieczeniową z niej wynikającą. Dlatego nie budzić wątpliwości, że oświadczenie ubezpieczonego nie odnosi się do zawartej umowy ubezpieczenia w tym sensie, aby warunkowało jej istnienie. Brak zgody (oświadczenia) ma tylko ten skutek, że ubezpieczony nie zostanie objęty ochroną, lecz sama umowa będzie ważna i będzie wiązać ubezpieczyciela i ubezpieczonego.

III. Obowiązek zapłaty składki ciążyący na ubezpieczonym a status ubezpieczonego jako konsumenta

Zgodnie z art. 808 § 2 k.c. roszczenie o zapłatę składki przysługuje ubezpieczycielowi wyłącznie przeciwko ubezpieczającemu. W przypadku umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, to ubezpieczający jest zobowiązany do zapłaty składki ubezpieczeniowej, a nie ubezpieczony, mimo że to jego interes ubezpieczeniowy objęty jest ochroną. Jest to zrozumiałe, biorąc pod uwagę, że ubezpieczony nie jest stroną umowy ubezpieczenia.

Nierzadko jednak w praktyce, szczególnie przy ubezpieczeniach grupowych, to na ubezpieczonego przesunięty jest ekonomiczny ciężar zapłaty składki. Oczywiście nie oznacza to, że zasada wynikająca z art. 808 § 2 w takich przypadkach zostaje zmieniona. Nawet bowiem w sytuacji, gdy ze stosunku łączącego ubezpieczonego z ubezpieczającym wynika, że to ubezpieczony pokrywa koszty składki, ubezpieczyciel uprawniony będzie do żądania zapłaty składki jedynie wobec ubezpieczającego. Co więcej, postanowienie umowy ubezpieczenia, które wbrew zasadzie wynikającej z art. 808 § 2 zdanie 1 k.c. nakładałoby na ubezpieczonego obowiązek zapłaty składki i przyznawało tym samym ubezpieczycielowi roszczenie z tego wynikające byłoby nieważne, co jest konsekwencją art. 807 § 1 k.c.

Czy jednak fakt, że to ubezpieczony ponosi koszty ubezpieczenia ma wpływ na jego status jako konsumenta w relacje z ubezpieczycielem?

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 września 2013 r.⁶ jednoznacznie wskazał, że ubezpieczony, chociaż poniósł ekonomiczny ciężar zapłaty składki ubezpieczeniowej, nie uzyskuje przez to status ubezpieczającego, a tym samym status strony umowy ubezpieczenia w rozumieniu art. 805 § 1 k.c. W świetle definicji konsumenta zawartej w art. 22¹ k.c. to stanowisko Sądu Najwyższego jest słuszne. Okoliczność, że ubezpieczony ponosi ekonomiczny ciężar ubezpieczenia nie oznacza, że dokonuje jakiegokolwiek czynności prawnej z ubezpieczycielem. Niemniej, biorąc pod uwagę, że konstrukcja umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, w której ubezpieczony ponosi ekonomiczny ciężar zapłaty składki, odbiega od pierwotnego założenia tego rodzaju umów ubezpieczenia, zgodnie z którym ubezpieczony jest beneficjentem ubezpieczenia, którego koszty ponosi ubezpieczający, należałoby rozważyć przyznanie w takim przypadku ochrony konsumentkiej ubezpieczonemu. Nie ma bowiem uzasadnienia dla sytuacji, w której ubezpieczony, płacąc składkę, nie korzystał z takiej samej ochrony konsumentkiej, jak ubezpieczający w typowej umowie ubezpieczenia.

Właśnie takie stanowisko zajął w wyroku z 8 stycznia 2015 r. SA w Warszawie⁷. Biorąc pod uwagę argumenty słusznościowe, mimo że nie dokonał rozszerzającej wykładni pojęcia „konsumenta”, w efekcie swoich rozważań doszedł do wniosków, które zrównują status ubezpieczonego

⁶ Wyr. SN z 12.09.2013, IV CSK 91/13, Legalis nr 924891.

⁷ Wyr. SA w Warszawie z 8.01.2015 r., I ACa 762/14, Legalis nr 1186645.

opłacającego składkę ze statusem konsumenta⁸. SA w Warszawie uzasadnia, że skoro konsument przystępujący do programu ubezpieczenia grupowego ponosi takie same ciężary związane ze składką, jak konsument zawierający indywidualną umowę ubezpieczenia, to obaj powinni korzystać z tego samego poziomu gwarantowanej ustawą ochrony prawnej. W ocenie SA w Warszawie sytuacja obu konsumentów – zarówno zawierającego umowę indywidualnie, jak i przystępującego do ubezpieczenia grupowego – jest w istocie taka sama, a wobec tego obaj powinni mieć w równym stopniu zagwarantowane uzyskanie rzetelnej informacji od ubezpieczyciela przed zawarciem umowy, której ciężar finansowy ponoszą w całości. Co więcej, zdaniem SA w Warszawie trudno znaleźć względy aksjologiczne, które uzasadniałyby pozbawienie konsumenta, który ponosi cały ciężar finansowy umowy zawartej z ubezpieczycielem, ochrony wynikającej z art. 384 k.c., z tego tylko względu, że oferta ubezpieczenia trafia do niego za pośrednictwem zakładu pracy.

W przedstawionym orzeczeniu SA w Warszawie zwraca uwagę, że Sąd w odniesieniu do ubezpieczonego posługuje się pojęciem „konsument”, mimo że jednoznacznie nie ustala jego statusu jako konsumenta. Posłużenie się tym pojęciem wydaje się być uproszczeniem, z którego nie powinniśmy wyciągać wniosku co do statusu ubezpieczonego jako konsumenta. Podkreślenia też wymaga, że w żadnym miejscu uzasadnienia SA w Warszawie nie dokonuje rozszerzającej wykładni pojęcia „konsument”, tak aby obejmowało ono również ubezpieczonych, którzy ponoszą ekonomiczny ciężar ubezpieczenia. Z praktycznego punktu widzenia nie ma to jednak znaczenia, gdyż SA w Warszawie w cytowanym orzeczeniu przyznał ubezpieczonemu, który ponosi koszty składki, taki sam zakres ochrony jak konsumentowi zawierającemu umowę ubezpieczenia bezpośrednio z ubezpieczycielem. Nie ma zatem znaczenia czy ubezpieczonego płacącego samodzielnie składkę ubezpieczenia uznamy za konsumenta, czy nie, skoro zakres przyznanej mu ochrony w przypadku koncepcji przyjętej w orzeczeniu przez SA w Warszawie będzie taki, jak zakres ochrony przyznanej konsumentowi. W wyroku z 12 stycznia 2018 r. SN w sprawie, która miała podobny stan faktyczny do powyżej cytowanego wyroku SA w Warszawie, potwierdził zajęta tam stanowisko⁹.

Podsumowując, sam fakt ponoszenia przez ubezpieczającego kosztów składki nie powoduje, że staje się on konsumentem. Niemniej, przytoczone stanowisko SA w Warszawie, które zostało następnie powtórzone w wyroku SN w innej sprawie, zrównuje jego faktyczny status ze statusem konsumenta, przyznając mu taki sam zakres ochrony.

IV. Art. 808 § 5 k.c. a konsumencki status ubezpieczonego

Jeżeli przyjąć założenie, że konstrukcja umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek, w której ubezpieczony nie jest stroną umowy, pozbawia go statusu konsumenta, oznaczałoby to, że w odniesieniu do ubezpieczonego nie miałyby zastosowania przepisy art. 385¹ do 385³ k.c. dotyczące niedozwolonych postanowień umownych. Jednakże art. 808 § 5 k.c. wskazuje, że jeżeli umowa ubezpieczenia nie wiąże się bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową ubezpieczonej osoby fizycznej, art. 385¹–385³ k.c. stosuje się odpowiednio w zakresie, w jakim umowa

⁸ Przy czym należy zwrócić uwagę, że w stanie faktycznym sprawy, SA uznał, że nie mamy do czynienia z umową ubezpieczenia na cudzy rachunek, a umową ramową i ubezpieczony zawiera umowę ubezpieczenia. Jednak zacytowane fragmenty uzasadnienia poprzedził słowami: „Gdyby jednak nawet bronić poglądu, że mimo oczywistego wpływu powoda na ostateczny kształt ochrony ubezpieczeniowej oraz obarczenia wyłącznie powoda ciężarem finansowym opłacenia składki, powód nie stał się stroną umowy ubezpieczenia, to należałoby rozważyć potrzebę zastosowania art. 384 § 1 i 2 per analogiam”.

⁹ Wyr. SN z 12.01.2018 r., II CSK 222/17, Legalis nr 1728688.

dotyczy praw i obowiązków ubezpieczonego. Ustawodawca zdecydował się zatem rozszerzyć ochronę przed niedozwolonymi klauzulami umownymi na pewną grupę ubezpieczonych.

Pogląd co do tego, że art. 808 § 5 k.c. ma tylko taki skutek, iż powoduje rozszerzenie ochrony przed niedozwolonymi postanowieniami umowy na osobę ubezpieczoną będącą osobą fizyczną został przyjęty w doktrynie (Dubis, 2016; Pokrzywniak, 2016; Orlicki, 2007, s. 49). Dlatego budzi zainteresowanie stanowisko zajęte w tej kwestii przez SN. Otóż, w postanowieniu z dnia 15 maja 2014 r. SN podkreślił, że ratio legis art. 808 § 5 k.c. polega na rozciągnięciu ochrony konsumenckiej na ubezpieczonego (nie będącego przedsiębiorcą) w związku z umową ubezpieczenia zawartą na jego rachunek przez ubezpieczającego. Wywołuje to zdaniem Sądu Najwyższego ten skutek, że ubezpieczony w ramach ubezpieczenia grupowego zyskuje status konsumenta w rozumieniu przepisów k.c. i niesłuszne byłoby zawężenie ochrony konsumenckiej tylko do ochrony przed stosowaniem w umowach ubezpieczenia grupowego tzw. klauzul abuzywnych¹⁰.

SN w przytoczonym postanowieniu dokonał rozszerzającej wykładni art. 808 § 5 k.c., dla której nie ma podstaw. Chociaż SN prawidłowo zidentyfikował *ratio legis* przepisu – rozciągnięcie ochrony konsumenckiej na ubezpieczonego, wnioski do jakich doszedł wydają się chybione. Po pierwsze, przepis rzeczywiście rozciąga ochronę konsumencką na ubezpieczonego, ale w ściśle określonym zakresie – odpowiedniego stosowania art. 385¹–385³ k.c. Po drugie, przepis ten statuuje szczególne uprawnienie przysługujące ubezpieczonemu, który nie jest stroną umowy ubezpieczenia, a nie wyjątek od ogólnej definicji konsumenta zawartej w art. 22¹ k.c., do której wskazany przepis się nie odnosi. Po trzecie, gdyby ustawodawca chciał, tak jak zdaje się to widzieć SN, nadać ubezpieczonemu status konsumenta, uczyniłby to wprost, określając ubezpieczonego jako konsumenta. Po czwarte, SN uzasadniając swoje stanowisko, posługuje się argumentem racjonalności i słuszności, jednak to wyjaśnienie jest mało przekonujące wobec jednoznacznego brzmienia przepisu, który nie wymaga sięgania do pozajęzykowej wykładni. Uważam, że SN błędnie uznał, iż na podstawie art. 808 § 5 k.c. można przyznać ubezpieczonemu status konsumenta, niezależnie od tego, że należy się zgodzić z poglądem wyrażonym przez Sąd, iż ograniczenie ochrony konsumenckiej przyznanej ubezpieczonemu jedynie do kontroli postanowień niedozwolonych jest mało racjonalne i niesłuszne.

A zatem, pomimo cytowanego poglądu SN, należy przyłączyć się do poglądu doktryny, że art. 808 § 5 k.c. nie stanowi o statusie ubezpieczonego jako konsumenta, a rozszerza zakres zastosowania określonego aspektu ochrony konsumenckiej na ubezpieczonego.

Treść art. 808 § 5 k.c. w zestawieniu z treścią art. 805 § 4 k.c. budzi jeszcze jedną wątpliwość. Otóż dziwi zróżnicowanie sytuacji prawnej pod względem ochrony konsumenckiej ubezpieczonego i ubezpieczającego. W odniesieniu do ubezpieczonego jedynie konsumenci podlegają ochronie na podstawie art. 385¹–385³ k.c., bowiem art. 808 § 5 k.c. odnosi się jedynie do umowy ubezpieczenia **nie związanej bezpośrednio** (podkreślenie własne) z działalnością gospodarczą lub zawodową ubezpieczonej osoby fizycznej. Jeżeli zaś chodzi o ubezpieczającego, to art. 805 § 4 wskazuje również na ubezpieczającego będącego osobą fizyczną zawierającą umowę ubezpieczenia **związaną bezpośrednio** (podkreślenie własne) z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Trudno znaleźć racjonalne wyjaśnienie, dlaczego ustawodawca w przypadku ubezpieczonych objął ochroną konsumencką węższe grono osób fizycznych niż w przypadku ubezpieczających.

¹⁰ Postanowienie SN z 15.5.2014 r., III SK 75/13, Legalis nr 1067180.

Przecież w takim samym stopniu jak ubezpieczający, ubezpieczeni będący osobami fizycznymi, których ochrona ubezpieczeniowa jest związana bezpośrednio z ich działalnością gospodarczą lub zawodową, narażeni są na stosowanie wobec nich klauzul niedozwolonych przez ubezpieczyciela.

V. Zgłoszenie szkody albo zawiadomienie o wypadku a konsumentki status ubezpieczonego

Zgodnie z art. 818 § 2 w związku z art. 818 § 1 k.c., umowa ubezpieczenia lub ogólne warunki ubezpieczenia mogą przewidywać, że ubezpieczony ma obowiązek w odpowiednim terminie powiadomić ubezpieczyciela o wypadku, chyba że ubezpieczony nie wie o zawarciu umowy na jego rachunek.

W związku z tą powinnością ubezpieczeniową M. Krajewski (2016, s. 334) jest zdania, że ubezpieczony staje się konsumentem, jeżeli sam dokona czynności prawnej w stosunku do ubezpieczyciela, jaką jest zawiadomienie go o wypadku bądź zgłoszenie roszczenia. Stanowisko M. Krajewskiego nie jest prawidłowe z uwagi na to, iż powiadomienie ubezpieczyciela o wypadku należy zakwalifikować jako oświadczenie wiedzy, a nie oświadczenie woli. Podjęcie takich działań przez ubezpieczonego wobec ubezpieczyciela nie można uznać za dokonanie czynności prawnej. Wyrażone stanowisko ma swoje źródło w uchwale Składu Siedmiu Sędziów SN z dnia 17 listopada 2011 r.¹¹. W uchwale tej SN uznał, że osoba poszkodowana przez sprawcę szkody nie ma statusu konsumenta, gdyż nie zawiera umowy, a zgłoszenie przez nią roszczenia wobec sprawcy szkody oraz skorzystanie z *actio directa* wobec ubezpieczyciela nie stanowią czynności prawnej w rozumieniu art. 22¹ k.c. SN podtrzymał to stanowisko w uchwale z 9 września 2015 r.¹² Przytoczone uchwały SN dotyczyły poszkodowanego, jednak dla niniejszych rozważań istotne jest, że zgłoszenie szkody nie stanowi czynności prawnej. A zatem, charakteru czynności prawnej nie ma również zgłoszenie szkody przez ubezpieczonego, co powoduje, iż nie uzyska on statusu konsumenta tylko na tej podstawie, że zawiadomił ubezpieczyciela o wypadku bądź zgłosił szkodę.

VI. Podsumowanie

Jak wynika z powyższych rozważań, nie można jednoznacznie uznać, że ubezpieczony jest konsumentem w relacji z ubezpieczycielem. O ile są przypadki, gdy można tak z pewnością powiedzieć – umowa ubezpieczenia na życie, gdzie ubezpieczony musi wyrazić zgodę na objęcie go ochroną ubezpieczeniową, a zatem dokonuje czynności prawnej i jeżeli spełnione są pozostałe przesłanki z art. 22¹ k.c., będzie konsumentem, o tyle w innych opisanych sytuacjach raczej można mówić o rozszerzeniu ochrony konsumentki w określonym zakresie na ubezpieczonego, bez jednoznacznego stwierdzenia, że przysługuje mu status konsumenta. Oczywiście, im zakres tej ochrony będzie szerszy, tym rozważania czy ubezpieczony jest konsumentem, czy nie, będą traciły na znaczeniu, bo jego sytuacja prawna pod względem przyznanej ochrony będzie analogiczna z sytuacją konsumenta, co przecież ma kluczowe znaczenie. Na taką tendencję – rozszerzania przyznanej ochrony i brak różnicowania pod tym względem statusu ubezpieczającego i ubezpieczonego – wskazują rozwiązania przyjęte w ustawie z 15 grudnia 2017 r. o dystrybucji

¹¹ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN z 17.11.2011 r., III CZP 5/11, Legalis nr 381501.

¹² Uchwała SN z 9.09.2015 r., III SZP 2/15, Legalis nr 1327341.

ubezpieczeń¹³ (która wejdzie w życie 1 października 2018 r.), przy czym przyjęte tam rozwiązania powinny być przedmiotem odrębnego opracowania.

Bibliografia

- Dubis, W. (2016). Komentarz do art. 808 k.c. W: E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Fras, M. (2015). *Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Gnela, B. (2013a). *Umowa konsumencka w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Gnela, B. (2013b). Konsumencki a ubezpieczeniowy reżim ochrony podmiotów stosunku ubezpieczenia. W: B. Gnela, M. Szaraniec (red.), *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne* (s. 27–46). Warszawa: Difin.
- Grykiel, J. (2016). Komentarz do art. 56. W: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449¹¹*. Warszawa: C.H. Beck.
- Krajewski, M. (2016). *Umowa ubezpieczenia. Art. 805-834 KC. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Mikłaszewicz, P. (2018). Komentarz do art. 22¹ k.c. W: K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Olejniczak, M i Radwański, Z. (2015). *Prawo cywilne. Część ogólna*. Warszawa: C.H. Beck.
- Orlicki, M. (2004). *Nowelizacja przepisów kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia*. W: K. Przewalska, M. Orlicki (red.), *Nowe prawo ubezpieczeń gospodarczych* (s. 209–225). Bydgoszcz – Warszaw – Poznań: Branta.
- Orlicki, M. (2007). Ochrona praw konsumentów usług ubezpieczeniowych w projekcie nowelizacji kodeksu cywilnego. *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, 1(2).
- Orlicki, M. (2016). Komentarz do art. 829. W: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088*. Warszawa: C.H. Beck.
- Pajor, T. (2014). Komentarz do art. 22¹. W: M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Pokrzywniak, J. (2016). Komentarz do art. 808. W: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088*. Warszawa: C.H. Beck.
- Pyziak-Szafnicka, M. (2014). W: M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna* (wyd. 2). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wojewoda, M. (2014). Komentarz do art. 60. W: M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Szczepańska, M. (2008). *Ubezpieczenie na życie. Aspekty prawne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wolter, A. (1972). *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Warszawa: PWN.

13 Ustawa z 15.12.2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń (Dz. U. z 2017 r., poz. 2486).